

Power, Institution and Idea; the Prospect of China's Hegemonic Status-seeking in the Emerging Global Order

Rooholamin Saeidi

Assistant Professor of International Relations Group, Faculty of Political Science & Islamic Studies, Imam Sadiq University, Tehran, Iran.
Email: rooholaminsaeidi@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received:
6 March 2025
Revised version
received:
22 May 2025
Accepted:
30 July 2025
Available online:
23 September 2025

Keywords:
Global Order,
Hegemony,
Power Distribution,
Structure,
Institution,
Idea

ABSTRACT

Objective:

As China's economic and political power has grown, many scholars have speculated about whether China will catch up to the United States, leading to a new bipolarity, or surpass the United States, becoming the new hegemon in a unipolar system. With China's gradual rise on the international stage, many wonder about the future of China's role in the international system. The United States is still the sole superpower, but it is being challenged by the rising power of China. So the main question is that is China a serious contender to replace the United States as the preeminent world power? In other word, if China continues with its current trajectory and actions, will it be able to reach a hegemonic status? From a Gramscian perspective, the research hypothesis indicates that China's advancements in recent decades have mainly resulted from its material capabilities, be it military or economic, and the country still lacks adequate institutional and ideational capacities needed to become a global or even a regional hegemon. Eventually it seems that in a foreseeable future the prospect of China's hegemonic status-seeking in not bright and it will presumably remain a great power on the global stage. So what is certain, is that China cannot be considered as a global hegemon in the not-too-distant future, based on a Gramscian definition of the concept of hegemony.

Cite this article: Saeidi, Rooholamin (2025). "Power, Institution and Idea; the Prospect of China's Hegemonic Status-seeking in the Emerging Global Order", *Fasl' nāmeḥ-ye siyāsat (Politics Quarterly)* 55, (3): 675-703, DOI:<https://doi.org/10.22059/JPQ.2025.391622.1008315>

© The Author(s).

Publisher: University of Tehran Press.

<https://doi.org/10.22059/JPQ.2025.391622.1008315>

Introduction

As China's economic and political power continues to grow, many scholars have debated whether China will catch up to the United States, leading to a new bipolar international system, or surpass the U.S. to become the new hegemon in a unipolar world. With China's gradual rise on the global stage, questions abound regarding its future role in the international system. Currently, the United States remains the sole superpower, but it faces increasing competition from China. The central question is whether China can seriously challenge the U.S. as the dominant global power. In other words, if China maintains its current trajectory and policies, will it eventually attain hegemonic status? From a Gramscian perspective, the research hypothesis suggests that China's recent advancements are primarily driven by its material capabilities—military and economic—while it still lacks the necessary institutional and ideational capacities to become a true global or regional hegemon. Ultimately, it appears that, in the foreseeable future, the prospect of China achieving hegemonic status remains uncertain, and it is more likely to continue as a great power on the international stage.

Introduction

After nearly a century of viewing itself as a victim of the great powers and decades of internal revolution that kept it isolated from the world, China is transforming into a confident and rising great power. The country's growing economic and political influence is evident through its active engagement in both bilateral and multilateral diplomacy. China now operates within the framework of the contemporary international system and has become socialized into prevailing international norms. The economic revolution—marked by embracing free markets, opening up to foreign investment, and fostering enterprise—has driven nearly four decades of extraordinary growth, averaging over 9 percent annually. As the world's second-largest economy, China maintains that its goal is to pursue a "peaceful rise," which many see as a viable economic model for other developing nations. This raises an important question: how are China's policies and actions influencing the configuration of the international system, particularly in terms of the distribution of global power?

The research method

This paper is a theory-driven study that employs Gramscianism to develop a conceptual framework for assessing China's potential to achieve hegemonic status. The framework is based on three key indicators: power, institutions, and ideas. The data collection process relies on documentary and library sources.

Results and Discussion

Some analysts suggest that the world may eventually come under China's leadership. They point to China's growing economic ties with the Global South, its potential to expand into Western markets, and the possibility of establishing a new world order controlled by Beijing. China's ongoing military expansion, together with its rising economic influence, signals broader global ambitions. However, others contend that China will remain a "partial power," as, despite its extensive international presence, it lacks the capacity to significantly influence global events. Additionally, some argue that, despite considerable uncertainty about China's future rise, the United

States will likely maintain military superiority for decades to come. Consequently, the U.S. can choose to accommodate China's rise rather than confront it, thereby avoiding the risks of turning China into a direct challenger.

Conclusions

This paper concludes that China's recent rise has primarily been driven by its material military and economic capabilities. However, the country still lacks the sufficient institutional and ideational capacities necessary to attain the status of a global or even regional hegemon. Ultimately, it appears unlikely that China will pursue hegemonic ambitions in the foreseeable future; instead, it is likely to remain a major power on the global stage. What is certain, from a Gramscian perspective, is that China cannot be considered a true global hegemon in the near future, given the necessary combination of material, institutional, and ideological dominance inherent to the concept of hegemony.

قدرت، نهاد و ایده؛ چشم‌انداز منزلت‌جویی هژمونیک چین در نظم نوظهور جهانی

روح‌الامین سعیدی

استادیار گروه روابط بین‌الملل و مطالعات منطقه‌ای دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران.

رایانامه: rooholaminsaeidi@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	به اذعان دانشمندان روابط بین‌الملل از میان قدرت‌های موجود جهان تنها رقیب چالشگر آمریکا که ظرفیت احتمالی نیل به منزلت هژمونی در دهه‌های آینده را دارد، چین است. با این حال صعود چین به جایگاه یک هژمون جهانی هنوز ابهامات بسیاری دارد که رفع آن مستلزم فهمی عمیق از چیرستی تحولات جهانی و تعریف دقیق مفهوم هژمونی است. پژوهش حاضر در چارچوب رهیافت گرامشین این پرسش اصلی را مطرح می‌سازد که چشم‌انداز رسیدن چین به جایگاه هژمونی در بستر نظام متحول جهانی چیست؟ در پاسخ، فرضیه مقاله از این قرار است که رشد دهه‌های اخیر چین بیشتر محصول افزایش توانمندی‌های مادی اقتصادی و نظامی آن بوده و این کشور همچنان از قابلیت‌های نهادی و ایده‌ای کافی برخوردار نیست. در نتیجه، یافته نهایی مقاله این است که چین در یک آینده قابل پیش‌بینی همچنان فاقد ظرفیت لازم برای احراز منزلت هژمونی جهانی و حتی منطقه‌ای خواهد بود و از این‌رو در سطح یک قدرت بزرگ باقی خواهد ماند. مقاله از نوع کاربردی است و رویکردی توصیفی - تحلیلی دارد. برای گردآوری داده‌ها از تکنیک کتابخانه‌ای استفاده شده و نیز تحلیل داده‌ها در چارچوب روش نظریه‌مبنا صورت گرفته است که بر اساس آن نگارنده قصد دارد شاخص‌های سه‌گانه موجود در نظریه گرامشینیسم را یکایک با وضعیت چین مطابقت دهد و میزان احراز آنها را در مورد این کنشگر به آزمون بگذارد.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۰۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۸	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱	
کلیدواژه‌ها: نظم جهانی، هژمونی، توزیع قدرت، ساختار، نهاد، ایده	

* **استناد:** سعیدی، روح‌الامین (۱۴۰۴). قدرت، نهاد و ایده؛ چشم‌انداز منزلت‌جویی هژمونیک چین در نظم نوظهور جهانی،

فصلنامه سیاست، ۵۵ (۳)، ۷۰۳-۶۷۵.

<http://doi.org/10.22059/JPQ.2025.391622.1008315>

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

© نویسندگان

۱. مقدمه

وضعیت کنونی جهان وضعیت تحول بنیادین است و نظام جهانی در دوران انتقالی سرنوشت‌سازی قرار دارد که به تبع وقوع تغییرات گسترده، با شتاب در مسیر جدیدی حرکت می‌کند. بخشی از این تحول ناشی از رشد چشمگیر قدرت‌های نوظهوری همچون چین، روسیه، هند، برزیل، آفریقای جنوبی و دیگران و سهم‌خواهی فزاینده آنان در عرصه سیاست و اقتصاد جهانی است؛ پدیده‌ای که بر اثر آن دوران تک‌قطبیت رو به پایان نهاده و شاهد بازتوزیع قدرت در جغرافیای فراتر از غرب هستیم. از بین این قدرت‌های نوظهور، چین بیش از همه توجه ناظران بین‌المللی را به‌سوی خود و اقدامات و سیاست‌هایش جلب کرده است.

این کشور طی سالیان اخیر شتابان‌ترین روند رشد قدرت و ثروت و ارتقای منزلت بین‌المللی را تجربه کرده است؛ دارنده دومین اقتصاد بزرگ که به یمن حجم عظیم تولیداتش و توزیع آن در سرتاسر سیاره مسکون «کارخانه جهان»^۱ لقب گرفته است. اجرای برنامه‌های کلان توسعه با رها شدن از بستارهای ایدئولوژی کمونیستی و پذیرش منطق تجارت آزاد، برخورداری از جمعیت انسانی پرشمار و قلمرو جغرافیایی پهناور، تکیه بر کرسی دائمی با حق و تو در شورای امنیت سازمان ملل متحد، افزایش چشمگیر بودجه نظامی و تسلیحاتی، انعقاد قراردادهای متنوع همکاری‌های اقتصادی و تجاری با گستره وسیعی از کشورها و سرمایه‌گذاری در پروژه‌های ایشان، ایجاد ائتلاف‌ها و صف‌بندی‌های جدید مانند سازمان همکاری شانگهای یا گروه بریکس با شرکای همسو به‌منظور افزایش ظرفیت کنشگری در معادلات قدرت، استفاده از ثروت فزاینده برای اعطای وام به کشورهای در حال توسعه، طراحی هوشمندانه ابتکاراتی در سطح جهانی مانند «ابتکار کمربند و جاده»^۲ یا نهادسازی‌هایی همچون ایجاد «بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیایی»^۳ - که آن را رقیب صندوق بین‌المللی پول دانسته‌اند - و بسیاری امتیازات دیگر موجب شده است دانشمندان و تحلیلگران روابط بین‌الملل چین را ابرقدرت یا هژمون نظم جدید در حال ظهور جهانی و تنها هم‌اورد و چالشگر هم‌تراز آمریکا قلمداد کنند و بحث‌های بلنددامنه‌ای در خصوص چند و چون ارتقای آن به این منزلت رفیع میانشان در جریان باشد. البته باید معترف بود همچنان ابهاماتی جدی بر سر تعیین و تخمین جایگاه آینده چین باقی است؛ ابهاماتی از این قبیل که اساساً وقتی از نظم نوظهور جهانی سخن می‌گوییم، چه منظوری داریم و چه تحولاتی را مراد کرده‌ایم؟ ویژگی‌های این نظم در حال پیدایی چیست و چه مغایرت‌هایی با نظم سلف دارد؟ دودگر اینکه وقتی چین را نامزد آینده هژمونی جهانی لقب می‌دهیم، چه تعریفی از مفهوم

1. The world's factory

2. Belt and Road Initiative

3. Asian Infrastructure Investment Bank

مبهم هژمونی (یا سرکردگی و رهبری) داریم و سده‌یگر اینکه آیا چین از ظرفیت و اراده لازم برای نیل به منزلت هژمونی جهانی و یا حتی منطقه‌ای (در خاور دور) برخوردار است یا خیر؟ تلاش برای رفع این ابهامات دغدغه و هدف اصلی پژوهش حاضر محسوب می‌شود. به‌طور مشخص، مقاله در پی پاسخگویی به این پرسش اصلی است که چشم‌انداز رسیدن چین به جایگاه هژمونی در بستر نظام متحول جهانی چیست؟

در پاسخ به پرسش مطرح‌شده، مفروض مقاله از این قرار است که نظم نوظهور جهانی حاصل چیزی فراتر از صرف دگرگونی در ساختار یا همان قطبیت نظام به معنای نحوه آرایش قدرت‌های بزرگ برحسب توزیع توانمندی‌های مادی است و به‌تدریج به سطح ترتیبات و الگوهای هنجاری و نهادی و قواعد بین‌المللی نیز تسری می‌یابد. از این‌رو وضعیت حال و آینده چین را باید نه صرفاً ناظر بر افزایش سهم آن از توزیع توانمندی‌های نظام، بلکه همچنین معطوف به ظرفیتش برای تغییر در الگوها و قواعد رفتاری کنشگران سنجید و لاجرم به توزیع شناخت و انگاره‌ها نیز توجه داشت. افزون بر این هژمون را نباید تنها معادل برترین قدرت دانست، بلکه مفهوم بلند هژمونی - با قرائت اصیل گرامشین - علاوه بر قدرت، دربردارنده ایده و نهاد نیز است و هژمون آن کنشگر فائقی است که توان راهبری ایدئولوژیک و فرهنگی اتباع را داشته باشد.

بر این اساس، مقاله این فرضیه را ارائه می‌دهد که هنگام سنجش ظرفیت چین برای منزلت‌جویی هژمونیک باید علاوه بر توانمندی‌های مادی، بر ظرفیت الگودهی و نهادسازی و نیز بر قدرت مولد یا به‌عبارت دیگر ابعاد نرم قدرت آن برای ارائه گفتمان و روایتی بدیل از جهان و معنابخشی متفاوت به حوادث جهانی تمرکز یافت. با این حساب یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد رشد دهه‌های اخیر چین بیشتر محصول افزایش توانمندی‌های مادی اقتصادی و نظامی آن بوده و هرچند این کشور از سرمایه‌گذاری بر ارتقای قدرت مولد و نرم خود نیز غافل نمانده است، لکن همچنان از ظرفیت نهادی و ایده‌ای لازم برخوردار نیست و راه درازی برای پیمودن پیش رو دارد و مآلاً می‌توان گفت چین در یک آینده قابل پیش‌بینی همچنان فاقد ظرفیت لازم برای احراز منزلت هژمونی جهانی و حتی منطقه‌ای خواهد بود و از این‌رو در سطح یک قدرت بزرگ باقی خواهد ماند.

۲. پیشینه پژوهش

آثار پژوهشی منتشرشده در زمینه ظهور چین را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد: آثار دسته اول بیشتر با رویکردی اکتشافی به بررسی چیرستی ظهور چین در نظام متحول جهانی پرداخته و در خصوص ابعاد و جوانب مختلف این موضوع بحث کرده‌اند که یکی از جدیدترین و بهترین نمونه‌ها کتاب جستارهایی پیرامون قدرت‌یابی چین به کوشش چگنی‌زاده (۲۰۲۵) است. این

کتاب در چهار بخش و پانزده فصل کوشیده است اطلاعات و تحلیل‌های روزآمدی را در خصوص معنای ارتقای جایگاه چین در محیط بین‌الملل و پیامدهای آن در اختیار خواننده قرار دهد که قابل استفاده است (Chegnizadeh, 2024). دسته دوم آثاری هستند که بر چالش‌های موجود در مسیر تبدیل چین به یک هژمون یا ابرقدرت تمرکز یافته‌اند. برای مثال ابوالفتحی و بیگلری (۲۰۲۲) این چالش‌ها را از منظر اقتصادی بررسی کرده‌اند و ارغوانی پیرسلامی و پیرانخو (۲۰۱۷) بیشتر به چالش‌های هویتی چین در دو سطح داخلی و بین‌المللی پرداخته‌اند (Arghevani & Pirankhoo, 2017; Abolfathi & Biglari, 2022). آثار دسته سوم رفتارشناسی چین را در نظام در حال گذار کنونی مدنظر دارند. چنانکه شریعتی‌نیا و مسعودی (۲۰۱۹) سه نوع رفتار مختلف (چالشگر نظم هژمونیک، جست‌وجوگر امنیت و بازیگر نظم‌ساز) را برای چین برشمرده‌اند (Shariatinia & Masoudi, 2019) و یا دلاور و دیگران (۲۰۲۲) این کشور را در حال تلاش برای بازتوزیع قدرت از طریق موازنه نرم می‌بینند (Delavar et al., 2022). دسته چهارم نیز می‌کوشند آینده تقابل و رقابت چین با رقیب اصلی آن یعنی ایالات متحده را پیش‌بینی و آینده‌پژوهی کنند که از میان آنها مقاله شفیع (۲۰۲۰) اثر شاخصی است که با طرح سه سناریو (دام توسعیدید، دام چرچیل و سیستم کنسرت) در نهایت وقوع جنگ سرد جدید را میان دو رقیب محتمل می‌داند (Shafiee, 2020). همچنین مقاله محمودی‌کیا (۲۰۲۱) چین‌محوری یا استمرار آمریکامحوری را در دوره پسا کرونا به پرسش گذاشته و می‌خواهد دریابد آیا همه‌گیری کرونا امکان گذار قدرت از غرب به شرق و شکل‌گیری یک نظم نوین جهانی مبتنی بر ارزش‌های شرقی با محوریت چین را فراهم ساخته است یا خیر؟ (Mahmoodikia, 2021).

در این میان آنچه جنبه بداعت و نوآوری پژوهش حاضر در قیاس با آثار مذکور به حساب می‌آید، این است که هیچ‌یک از آنها همزمان به ابعاد مادی، نهادی و انگاره‌ای قدرت چین نپرداخته‌اند و چه‌بسا بر اثر همین نقیصه است که در نهایت نمی‌توانند چشم‌انداز روشنی از وضعیت چین برای نیل به منزلت هژمونیک ترسیم کنند. درحالی‌که پژوهشگر در این مقاله تلاش دارد با وام‌گیری سه مؤلفه قدرت مادی، نهادی و ایده‌ای از مفهوم اصیل هژمونی در رهیافت گرامشین و تطبیق آن با سه برداشتی که می‌توان از تحول در نظم جهانی داشت، در نهایت پاسخی مشخص‌تر برای امکان‌پذیری تحقق هژمونی چین در یک آینده قابل پیش‌بینی داشته باشد.

۳. روش پژوهش

این مقاله از نوع کاربردی است، زیرا در خلال آن پژوهشگر در پی دستیابی به اطلاعاتی است که در موقعیت‌های علمی بتوان از آنها استفاده کرد یا توسط آنها راه‌حل مسئله‌ای را به‌دست آورد.

رویکرد پژوهش به اقتضای موضوع، توصیفی - تحلیلی برگزیده شده است. این رویکرد از آنجایی که امکان رسوخ به لایه‌ها و سطوح زیرین پدیده مورد پژوهش را فراهم می‌سازد، اهمیت دارد و به تحقق اهداف پژوهشگر یاری می‌رساند (Sanjabi, 2011: 428-434). نویسنده برای جمع‌آوری داده‌ها از تکنیک کتابخانه‌ای با مراجعه به منابع دست اول و معتبر بهره جسته است. همچنین تحلیل داده‌های گردآوری‌شده در چارچوب روش «نظریه‌مبنا» صورت گرفته است. در این روش، پژوهشگر با استناد به ادله معرفتی یا کاربردی، نظریه مشخصی را به‌مثابه مبنای تحلیل داده‌ها برمی‌گزیند و از آن در راستای اثبات مدعای خود استفاده می‌کند (Saeidi, 2020: 91; Simbar, 2023: 193). نظر به موضوع پژوهش حاضر، نگارنده با انتخاب نظریه گرامشینیسم، سه شاخص و مؤلفه موجود در این نظریه در تعریف مفهوم هژمونی - شامل قدرت، نهاد و ایده - را اختیار کرده و می‌کوشد از طریق ایجاد تناظر میان آنها با سه برداشت از چستی تغییر نظم که در بخش چارچوب مفهومی تشریح شده است، این شاخص‌ها را جداگانه به وضعیت کنونی چین تطبیق دهد تا مآلاً دریابد آیا از منظر رهیافت گرامشین چین ظرفیت نیل به جایگاه هژمونی را دارد یا خیر؟

۴. چارچوب مفهومی: چستی نظم نوظهور جهانی

۴.۱. غیر به‌مثابه دگرگونی ساختار

در خصوص ماهیت تحول و چستی نظم و نظام در حال ظهور همچنان اختلافات بسیاری میان نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل به چشم می‌خورد. واقع‌گرایی بیش از همه بر استمرار و تکرار در نظام بین‌الملل تأکید می‌ورزد. از منظر واقع‌گرایان، آنارشی یا فقدان حاکمیت مرکزی - که آن را اصل سازمان‌دهنده نظام می‌دانند - و نیز منطق دولت‌محوری همواره پابرجا و تغییرناپذیر است؛ از این‌رو تلاش دولت‌ها برای قدرت‌جویی مبتنی بر اصل خودیاری به‌منظور تأمین امنیت و بقایشان در یک محیط غیرمتمرکز که همواره در آن احتمال وقوع جنگ وجود دارد، هرگز متوقف نمی‌شود. در نتیجه از نگاه ایشان ماهیت نظام دگرگون نمی‌شود و تغییر را تنها می‌توان در سطح ساختار (به معنای آرایش کنشگران برحسب چگونگی توزیع توانمندی‌هایشان) انتظار داشت (Devetak, 2012: 7).

اینجاست که مسئله تغییر قطبیت‌ها به‌خصوص بر اثر وقوع جنگ‌های بزرگ به میان می‌آید و تاریخ سده‌های اخیر جهان نیز شاهد چنین تغییراتی در ساختار یا همان الگوی توزیع توانمندی‌های واحدها بوده است؛ چنانکه پس از جنگ جهانی دوم ساختار موازنه قوای چندقطبی میان پنج قدرت اروپایی جای خود را به ساختار دوقطبی با محوریت آمریکا و اتحاد شوروی داد؛ پس از پایان جنگ سرد و فروپاشی اردوگاه کمونیسم، جهان ساختار تک‌قطبی آمریکامحور را

تجربه کرد و طی سال‌های اخیر با افول نسبی قدرت آمریکا و سر برآوردن قدرت‌های نوظهور، دانشمندان از حاکمیت ساختار تک/چندقطبی سخن می‌گویند؛ یعنی وضعیتی که در آن ابرقدرت به‌تنهایی از عهده مدیریت مسائل و مشکلات بین‌المللی بر نمی‌آید، بلکه به همکاری و تعاطی با قدرت‌های بزرگ دیگر نیازمند است و نظام به‌صورت هیأت مدیره‌ای اداره می‌شود، به‌نحوی که کشور ابرقدرت به‌عنوان رئیس هیأت مدیره به‌رغم جایگاه برتر خود، از همکاری و مداخله سایرین برای تدبیر امور و چالش‌های جهانی بی‌نیاز نیست (Dehghani Firoozabadi, 2015: 143-144 ; Mingst et al., 2018: 111-112).

از این منظر ساختاری می‌توان گفت امروزه مدیریت نظم جهانی از دایره انحصاری قدرت‌های غربی بیرون آمده و با نقش‌آفرینی قدرت‌های نوظهور از جهان غیرغرب مانند چین، روسیه، هند، برزیل، آفریقای جنوبی و دیگران دوران پساعربی در عرصه سیاست جهانی آغاز شده است. به‌خصوص با ارتقای چین و روسیه و به‌طور کلی آسیا در ساختار نظام، به‌نظر می‌رسد نظم در حال شکل‌گیری بیش‌تر حالت اوراسیایی خواهد داشت تا غربی.

۲.۴. تغییر به‌منابۀ دگرگونی نظم

بر خلاف واقع‌گرایان، لیبرالیست‌های دانش روابط بین‌الملل بیشتر پذیرای تغییر و دگرگونی‌اند. اصولاً آنها با نگرشی خوش‌بینانه و باور به «انگاره ترقی» مسیر حرکت تاریخ را بر اساس تغییر پیش‌رونده ترسیم می‌کنند. لیبرال‌ها به‌خصوص در چارچوب فکری نهادگرایی نولیبرال - که به قرابت بسیاری با نوواقع‌گرایان رسیده‌اند و عملاً در یک پارادایم مشترک تعریف می‌شوند - به‌رغم پذیرش آنارشی و اذعان به دشوار بودن تغییر ماهیت نظام بین‌الملل، در کنار تغییر ساختاری، از فرایند (به معنای الگوی تعامل واحدهای نظام) به‌عنوان عامل بروز تغییر یاد می‌کنند. برای مثال وابستگی متقابل اقتصادی، جهانی شدن و گسترش دموکراسی - که جملگی تغییرات فرایندی هستند - به دگرگونی‌های جریان‌سازی در نظام بین‌الملل منجر شده و تعاملات دولت‌ها را به‌شدت متفاوت ساخته‌اند. افزون بر این آنها تحول در حوزه‌های فناوری و موضوعی را نیز عامل تغییر می‌دانند. در این زمینه حتی دولت‌های کوچک هم می‌توانند در موضوعات ویژه‌ای تخصص، اطلاعات و منابع لازم را در اختیار داشته باشند و در همان محدوده تغییر ایجاد کنند، مانند کاری که در سال ۱۹۷۳ کشورهای عضو اوپک با قیمت جهانی نفت کردند (Asgarkhani, 2004: 59-60).

پس از منظر لیبرالی نیز مظاهر تغییر در نظم کنونی و حرکت به سوی نظامی جدید، در فرایند تعاملات کنشگران کاملاً آشکار است. باید توجه داشت برای فهم این برداشت از تغییر لازم است

میان دو مفهوم «نظام»^۱ (به معنای نحوه آرایش کنشگران یا همان ساختار) و «نظم»^۲ (به معنای الگوی تعاملات کنشگران و قواعد و مقررات حاکم بر روابط و مناسبات آنان و ارزش‌ها و نهادها و هنجارهای مشترکشان) تفاوت قائل شویم. از این حیث، تغییر نظم بیشتر در قالب بحران در نظم لیبرالی و قواعد، نهادها و ارزش‌های آن و واکنش به جهانی‌شدن لیبرال قابل تبیین است، زیرا طی سال‌های اخیر وجود نشانه‌های بسیاری ما را بدین واقعیت رهنمون می‌کند که عصر جهانی‌شدن غربی و سیادت سرمایه‌داری لیبرال به‌تدریج به‌سر آمده است. بی‌اعتمادی به نسخه نولیبرالی نظام سرمایه‌داری در قالب «سرمایه‌داری کازینویی»^۳ مبتنی بر قمار و سفته‌بازی در بازارهای سهام متعاقب بحران مالی سال ۲۰۰۸ و نیز افزایش شکاف فقر و غنا در سطح جهانی به‌دلیل توزیع ناعادلانه ثروت، سبب شده است بسیاری از کشورها به‌جای جهان‌گرایی اقتصادی، به‌سوی منطقه‌گرایی تمایل بیشتری نشان دهند؛ از این‌رو شاهد رونق گرفتن فرایند جهانی‌زدایی و اقبال بیشتر به شکل‌گیری بلوک‌های منطقه‌ای همچون شاگهای یا بریکس هستیم. دلارزدایی از تجارت بین‌الملل و تمرکز بر ارزش‌های جایگزین و شیوه‌های نوین مبادلات چندجانبه نیز راهکاری برای خروج قدرت‌های نوظهور از زیر سایه سنگین هژمونی دلار در شبکه تجارت جهانی است که به تضعیف هرچه بیشتر نظم اقتصادی لیبرال - سرمایه‌داری یاری می‌رساند (Dunne, 2014: 121-122).

در نتیجه امروزه بیشتر از افول لیبرالیسم می‌شنویم تا از برتری آن. وضعیت جهان امروز نشان می‌دهد لیبرال‌دموکراسی در بهترین حالت یک پروژه ناتمام است و بنیادهای عصر روشنگری مانند عقل خودبنیاد و علم تجربی جوامع را به هم نزدیک نساخته و تفاوت‌های قومی، زبانی و مذهبی هنوز اهمیت دارد. همچنین انتقادات و نارضایتی‌های جدی از سوی کشورهای غیرغربی برای مثال در خصوص بی‌توجهی قدرت‌های بزرگ به اصل برابری حاکمیت به بهانه مداخلات بشردوستانه مانند مورد عراق و لیبی، یا سازوکار ناکارآمد شورای امنیت سازمان ملل به‌دلیل حق وتو و یا رژیم‌های غرب‌محور اقتصاد سیاسی جهانی که عملاً در حال تداوم بخشیدن به نابرابری‌های ساختاری و تولید الگوی نوین سلطه و انقیادند، از تضعیف شدید مشروعیت جهانی لیبرالیسم حکایت دارد (Dunne, 2014: 123).

۴.۳. تغییر به مثابه دگرگونی انگاره‌ها

چه‌بسا بیش از سایر نظریات دانش روابط بین‌الملل، سازهانگاری به‌دلیل تأکید بر سیالیت واقعیت اجتماعی مجال سخن گفتن از تغییر و دگرگونی در نظم و نظام جهانی را دارد. سازهانگاران از

1. system

2. order

3. casino capitalism

آنجا که هستی‌های اجتماعی مانند پدیده‌های نظام بین‌الملل را «برساخته‌های اجتماعی» و محصول تعاملات متقابل آنها و معانی و انگاره‌های بین‌ذهنی‌شان می‌دانند، معتقدند در صورت تغییر انگاره‌ها و ایده‌های کنشگران - چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی - تغییر در هویت‌ها، ترجیحات، منافع و سپس رفتار و کنش آنها نیز امکان‌پذیر است، زیرا اساساً جهان سیاسی و اجتماعی از جمله جهان روابط بین‌الملل یک موجودیت فیزیکی یا شیء مادی نیست که بیرون از آگاهی انسان وجود مستقلی داشته باشد، بلکه نظام بین‌الملل را تنها باید یک آگاهی بین‌ذهنی یا فهم مشترک میان انسان‌ها دانست. به عبارت دیگر این نظام توسط ایده‌ها برساخته می‌شود نه نیروهای مادی و مجموعه‌ای از ایده‌ها، قواعد و هنجارهاست که از سوی برخی افراد در زمان و مکان مشخصی نظم و نسق یافته است. در نتیجه اگر تفکرات و ایده‌های بشری تغییر کند، به تبع آن خود نظام نیز دگرگون خواهد شد (Jackson & Sørensen, 2013: 209).

پس از منظر سازه‌انگاران تغییر به شکل گسترده‌ای تحقق‌پذیر است، چراکه انسان‌ها و دولت‌ها می‌توانند نسبت به یکدیگر به گونه‌های نوینی بیندیشند که با گذشته تفاوت بنیادین داشته باشد؛ یعنی از آنجا که ساختار اجتماعی زیربنای روابط کنشگران انعطاف‌پذیر است، ایده‌ها، منافع و هویت آنها نیز در صورت تغییر در ماهیت تعاملات و شیوه فهمشان از خود و دیگری تغییر خواهد یافت. چنانکه شاهد بودیم جنگ سرد بیشتر یک برساخته بین‌ذهنی میان آمریکا و اتحاد شوروی بود نه پدیده‌ای عینی و مادی و وقتی این انگاره در ذهنیات مقامات دو ابرقدرت تغییر یافت و گورباچف و ریگان توانستند به سمت تنش‌زدایی (دتانت) گام بردارند، جنگ سرد در عرصه عمل و عینیت نیز به پایان رسید. یا در اروپایی که دو جنگ جهانی ویرانگر را تجربه کرده بود، دیدیم وقتی انگاره «بکش یا کشته می‌شوی»^۱ جای خود را به انگاره «زندگی کن و بگذار زندگی کند»^۲ سپرد، یک «اجتماع امنیتی» بر اساس هویت مشترک و «احساس مابودگی»^۳ در نیمه دوم قرن بیستم شکل گرفت. به همین ترتیب مفاهیم کلیدی روابط بین‌الملل مانند نهاد جنگ یا برده‌داری به تبع وقوع تحول در اجماع هنجاری حول آنها در گذر زمان دستخوش دگرگونی می‌شوند. سازه‌انگاران حتی آنارشی را به عنوان ماهیت و منطق نظام بین‌الملل فقط یک «فرهنگ» می‌دانند نه یک پدیده عینی و لایتغیر؛ فرهنگی که ممکن است بر اساس نوع تعاملات و انگاره‌های کنشگران جنبه تعارض‌آمیز (هابزی)، رقابت‌آمیز (لاکی) و دوستانه (کانتی) به خود بگیرد و دستخوش دگرگونی‌های بنیادین شود (Blanton & Kegley, 2016: 35-36).

از این منظر سازه‌انگاران نیز می‌توان طبیعه وقوع تغییرات انگاره‌ای جریان‌سازی را در عرصه جهانی سراغ گرفت. به‌ویژه گذار از انگاره‌های «جهان سلطه‌گر» و «جهان سلطه‌پذیر»، «جهان

1. Kill or be killed

2. Live and let live

3. we-feeling

غرب‌محور»، «غرب و سایرین» یا دوقطبی‌های برساخته‌ای مانند «غرب توسعه‌یافته / شرق عقب‌مانده» که حاصل افول نسبی جایگاه غرب و ارتقای منزلت قدرت‌های نوظهور است و از تحول فضای بین‌ذهنی ملت‌های غیرغرب و رواج منطق مقاومت میان آنان برای تغییر معادله و ایستادگی در برابر امپریالیسم نظام سلطه و مناسبات ناعادلانه نظم پیشین حکایت دارد. این تغییرات در صورت گسترش و تداوم، نویدبخش نظامی چندجانبه‌گرا و عادلانه‌تر و تحقق حکمرانی جهانی با مشارکت کنشگران مختلف حول‌محور امنیت و منافع بشری و آرمان جهان‌وطنی خواهد بود.

۴.۴. چارچوب نظری: رهیافتی گرامشینی به مفهوم هژمونی

بسیاری از تحلیلگران از چین به‌عنوان ابرقدرت و هژمون آینده نظام بین‌الملل یاد می‌کنند و معتقدند این کشور با برنامه‌ریزی هدفمند سودای نیل به منزلت هژمونیک جهانی را در سر دارد. لکن به‌نظر می‌رسد در برخی مکتوبات رسانه‌ای و حتی علمی به دقایق و ظرایف مفهوم هژمونی توجه نمی‌شود و عملاً آن را با مفاهیم هم‌پیوندی چون تک‌قطبیت و ابرقدرتی معادل می‌گیرند. درحالی‌که به باور نگارنده وفادار ماندن به مفهوم اصیل هژمونی که برخاسته از آرای آنتونیو گرامشی^۱ مارکسیست مشهور ایتالیایی و پیروان او موسوم به گرامشینی‌هاست، ما را به درک روشن‌تری از وضعیت حال و آینده چین رهنمون خواهد کرد.

ورود مفهوم هژمونی به ادبیات علوم سیاسی و جامعه‌شناسی و بهره‌گیری از آن برای یافتن دلیل مانایی دولت‌های مدرن و عدم وقوع انقلاب‌های پرولتاریایی در جوامع غربی، توسط آنتونیو گرامشی صورت پذیرفت. از منظر گرامشی هژمونی نوع خاصی از رابطه قدرت اجتماعی است که در آن گروه‌های حاکم، موقعیت ممتاز خود را اغلب (اگر نه به‌طور انحصاری) به‌وسیله «ابزارهای جماعی»^۲ حفظ می‌کنند. بدین ترتیب که آنها رضایت توده‌های تحت سلطه را از طریق تبیین یک نگرش سیاسی یا ایدئولوژی به‌دست می‌آورند که داعیه‌دار سخن گفتن از جانب همگان بوده و منعکس‌کننده باورهایی باشد که ریشه در فرهنگ سیاسی عامه دارند. در این شرایط نیروی سرکوبگر ممکن است به پس‌زمینه زندگی سیاسی کشیده شود، یعنی همواره به‌صورت بالقوه حاضر باشد، اما به‌طور مستقیم در زندگی سیاسی روزمره آشکار نشود (Rupert, 2009: 177).

هرچند گرامشی در مقام یک جامعه‌شناس از مفهوم هژمونی برای تحلیل رابطه دولت‌ها و شهروندان در جوامع سیاسی مدرن بهره جست، پیروان او نظرهایش را به عرصه دانش روابط بین‌الملل و اقتصاد سیاسی بین‌الملل کشاندند و با ارائه تفسیر جهانی از مقوله هژمونی، این مفهوم

1. Antonio Gramsci

2. consensual means

را به منظور تحلیل روابط و مناسبات دولت‌ها به کار بستند و رهیافتی نظری را با عنوان «گرامشینیسم»^۱ شکل دادند. گرامشین‌ها در تلاش‌اند تا نقش عوامل روبنایی همچون سیاست، قانون، فرهنگ و دانش را در شکل‌دهی به اولویت‌ها و سیاست‌های کنشگران جهانی مشخص کنند. آنان اقتصاد جهانی را ساختار تشکیل‌دهنده دانش، عقاید و نهادها می‌دانند که کنشگران اولویت‌های خود را با توجه به عقاید و الگوهای رایج و غالب در این ساختار تعیین می‌کنند. آنها سپس این پرسش تأمل‌برانگیز را مطرح می‌سازند که منافع و عقاید چه کسی در ساختار اقتصاد جهانی چیرگی داشته و نهادینه شده است؟ از نظر گرامشین‌ها پاسخ به پرسش «به نفع چه کسی؟» در مفهوم «هژمونی» نهفته است؛ یعنی قدرت برتر در این نظام از طریق اعمال فشار و نیز با جلب رضایت سایر بازیگران، به اهداف خود دست می‌یابد. به عبارت دیگر قدرت‌های برتر در عرصه نظام جهانی به ترویج نهادها، ایدئولوژی‌ها و عقایدی می‌پردازند که در متقاعد کردن کنشگران جهانی به اینکه منافعشان با منافع قدرت برتر همگراست، نقش اساسی دارند. برای مثال گرامشین‌ها سلطه نولیبرالیسم از دهه ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۸ را بازتابی از منافع ایالات متحده آمریکا در اقتصاد جهانی می‌دانند که به گونه‌ای موفقیت‌آمیز از طریق ساختارهای دانش (الگوهای غالب در دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی)، از طریق نهادها (مانند صندوق بین‌المللی پول که مروج مرام لیبرالی است) و از طریق عقاید فرهنگی (مانند رژیم بازار آزاد) منعکس می‌شود (Woods, 2014: 251).

ترویج این برداشت جهانی از هژمونی را بیش از همه وام‌دار رابرت کاکس^۲ هستیم. او به آرای گرامشی در خصوص کنترل هژمونیک در جوامع سرمایه‌داری تمسک می‌جوید تا شیوه‌ای را توضیح دهد که بر اساس آن ایده‌های حاکم درباره نظم جهانی، به تداوم الگوهای خاصی از روابط میان نیروهای مادی، ایده‌ها و نهادها در سطح جهانی کمک می‌کنند. از نظرگاه گرامشی و کاکس، هژمونی در سطح جهانی معادل صرف استیلای مادی و نظامی آن‌گونه که واقع‌گرایان می‌پندارند نیست و نیز بر خلاف باور نهادگرایان نولیبرال، به عنوان یک کالای عمومی مطلوب تلقی نمی‌شود. آنان هژمونی را برای اشاره به وحدت زیربنا و روبنا به کار می‌برند. وحدتی که بر اساس آن قدرت ناشی از تسلط بر تولید، از طریق یک ایدئولوژی که موجب مصالحه یا اجماع میان طبقات سلطه‌گر و تحت سلطه می‌شود، عقلانی می‌شود (Griffiths et al., 2009: 166-167).

1. Gramscianism

2. Robert Cox

۵. یافته‌ها: جایگاه چین در نظم نو ظهور جهانی

۵.۱. چین و تغییر ساختاری نظام بین‌الملل

برخی دانشمندان روابط بین‌الملل از جمله واقع‌گرایان ساختاری هژمونی را عملاً معادل تک‌قطبیت^۱ در نظام بین‌الملل می‌دانند و معتقدند در وضعیت تک‌قطبی یک کنشگر مسلط و مرکز قدرت وجود دارد که هژمون نامیده می‌شود و به‌حدی قدرتمند است که هیچ کنشگر دیگر یا ائتلافی از کنشگران نمی‌توانند سلطه او را به چالش بکشند. از این‌رو هژمون آن دولت واحدی است که در نظام بین‌الملل برتری قدرت دارد و این برتری به او مجال می‌دهد منفردانه بر قواعد و ترتیباتی که روابط سیاسی و اقتصادی بین‌المللی را هدایت می‌کنند، چیرگی داشته باشد (Mansnach & Rafferty, 2008: 279; Pevehouse & Goldstein, 2017: 48-49). در نتیجه از منظر ایشان جابجایی هژمون‌ها متعاقب دگرگونی ساختار یا قطبیت نظام – به معنای تعداد مراکز اصلی قدرت – و تغییر در توزیع توانمندی‌های نسبی اقطاب قدرت بر اثر افول یکی و ظهور دیگری رخ خواهد داد.

امروزه این اجماع و وفاق میان دانشمندان شکل گرفته است که از میان قدرت‌های موجود تنها رقیبی که ظرفیت جایگزین شدن با ایالات متحده و به چالش کشیدن هژمونی‌اش را دارد، چین است و از آنجایی که به باور واقع‌گرایان تغییر در ساختار نظام بین‌الملل در پی قدرت‌گیری یا افول قدرت کنشگران اصلی حادث می‌شود، رشد چشمگیر قدرت نظامی و اقتصادی چین طی دهه‌های گذشته بحث‌های فراوانی را در خصوص چگونگی ظهور آن و انتقال احتمالی قدرت از غرب به شرق در محافل علمی و دانشگاهی مطرح ساخته و این پرسش کلیدی را به میان کشیده است که آیا چین می‌تواند به سطح قدرت آمریکا برسد و دوقطبی جدیدی را ایجاد کند و یا حتی آمریکا را پشت سر گذارد و منفردانه هژمون یک نظم تک‌قطبی باشد؟

در اینجا توجه به دو نکته هنگام بررسی نقش چین در تغییرات ساختاری نظام بین‌الملل حائز اهمیت است؛ نکته نخست اینکه هرچند چین هنوز تمایلی به برهم زدن آشکار ساختار نظام و تقابل نظامی – امنیتی با آمریکای ابرقدرت ندارد، لکن طی سال‌های اخیر می‌توان نشانه‌های واضحی را دال بر تلاش این کشور برای موازنه قدرت آمریکا در هر دو سطح موازنه سخت^۲ و موازنه نرم^۳ سراغ گرفت. موازنه سخت خود به دو نوع موازنه داخلی^۴ (یکجانبه) و موازنه خارجی^۵ (دسته‌جمعی) تقسیم می‌شود که یکی «درب‌گیرنده تلاش‌های داخلی یک دولت در جهت افزایش

1. unipolarity

2. hard balancing

3. soft balancing

4. internal balancing

5. external balancing

توانمندی‌های نظامی برای بهتر شدن جایگاهش به‌منظور رویارویی با فشارهای ناشی از قدرت تک‌قطب و افزایش هزینه‌های دخالت و حمله نظامی آن» و دیگری «دربرگیرنده اقدام‌های هماهنگ و دسته‌جمعی دولت‌ها برای رویارویی با تهدیدها یا قدرت دولت تک‌قطب» است (Rasooli, 2022: 440). در این سطح از موازنه به گفته استفن والت (Walt, 2009: 101-102) می‌توان بخشی از انگیزه چین برای توسعه و تقویت توانمندی نظامی خود (موازنه داخلی) را تمایل به مقابله با سلطه آمریکا در آسیای خاوری دانست، حتی اگر دولت پکن هنوز هم تلاش مشخصی را برای تغییر موازنه قدرت جهانی آغاز نکرده باشد؛ یا می‌توان همکاری و شراکت امنیتی چین با روسیه به‌ویژه در قالب سازمان همکاری شانگهای^۱ را مصداق موازنه خارجی برای تقویت موضع این دولت‌ها در قبال ایالات متحده و یا محدود ساختن نفوذ آن در مناطق مشخصی همچون آسیای مرکزی دانست؛ اقداماتی که در قالب شکل‌دهی به‌نوعی اتحاد یعنی تلاش برای ارتقای امنیت از طریق تشریک مساعی و هماهنگی کنش‌ها صورت می‌پذیرد، ولو اینکه اعضای آن فاقد توانمندی لازم برای ایجاد یک نیروی متعادل‌کننده واقعی در برابر تک‌قطب باشند.

چه‌بسا بیش از موازنه سخت، مصادیق موازنه نرم در رفتار و سیاست‌های چین در برابر ایالات متحده قابل مشاهده است. مراد از موازنه نرم «کنشی است که سلطه و برتری نظامی دولت برتر را به‌طور مستقیم به چالش نمی‌کشد، بلکه از ابزارهای غیرنظامی استفاده می‌کند تا سیاست‌های نظامی یکجانبه‌گرایانه و تهاجم‌آمیز دولت برتر را به تأخیر بیندازد، نقش بر آب سازد، تضعیف کند یا هزینه‌های استفاده از آن قدرت زیاد را افزایش دهد» (Delavar et al., 2022: 155). موازنه نرم اغلب در مقابل برخی سیاست‌های خاص تک‌قطب اتخاذ می‌شود به‌جای آنکه بر ضد توزیع قدرت به‌صورت کلی باشد؛ یعنی بر خلاف موازنه سخت که به‌طور معمول بر خود موازنه قوا تمرکز می‌یابد و می‌کوشد یک ائتلاف مخالف به حد کفایت قوی برای تحت کنترل درآوردن قدرت مسلط ایجاد کند، موازنه نرم توازن قوای موجود را می‌پذیرد، لکن تلاش می‌کند نتایجی بهتری را در دل آن به‌دست آورد آن هم از طریق شکل‌دهی به ائتلاف‌های مخالف به‌منظور ممانعت کردن از برخی سیاست‌های تک‌قطب. برای مثال امروزه در دوران سلطه آمریکا موازنه نرم عبارت است از هماهنگی آگاهانه اقدامات دیپلماتیک برای کسب نتایجی در مخالفت با ترجیحات ابرقدرت؛ نتایجی که اگر موازنه‌دهندگان به میزانی از حمایت متقابل از یکدیگر پایبند نبودند، حاصل نمی‌شد. از این‌رو در قالب موازنه نرم، موازنه‌دهندگان به‌جای تجمیع نیروهای نظامی یا هدایت عملیات مشترک، به تجمیع دارایی‌های دیپلماتیک در راستای دفاع از منافع خود مبادرت می‌ورزند. در نتیجه، موازنه نرم بنا به تعریف می‌کوشد توانایی آمریکا را برای تحمیل

1. Shanghai Cooperation Organization

ترجیحاتش بر دیگران، از رهگذر اقدامات و ترتیبات غیررسمی پنهان محدود سازد تا هم کشور ابرقدرت را از انجام اقداماتی که موازنه‌دهندگان با آن مخالف‌اند بازدارد و هم واکنش آشکار او را برنیزد (Walt, 2009: 103-104, 106; Simbar & Rezapour, 2020: 5-6).

در این زمینه چین به‌عنوان کشوری که همواره نظم هژمونیک را تهدیدی علیه بقا و منافع خود تلقی کرده و از این‌رو مخالفت رسمی با آن و تضعیف سیاست‌های هژمونیک آمریکا را در دستور کار سیاست خارجی‌اش قرار داده، در موارد بسیاری به‌جای موازنه سخت، اقداماتی از جنس موازنه نرم انجام داده است که از جمله می‌توان به حمایت از چندجانبه‌گرایی و استفاده از ابزار حق وتو در چارچوب شورای امنیت، مشارکت فعالانه در نهادها و گروه‌بندی‌های غیرآمریکایی مانند بریکس با هدف کاستن از نفوذ ایالات متحده در نظام بین‌الملل یا تلاش برای نیل به جایگاه رهبری منطقه‌ای به‌منظور ممانعت از مداخله آمریکا در ترتیبات منطقه‌ای شرق آسیا اشاره کرد (Rasooli, 2022: 440; Shariatinia & Masoudi, 2019: 14-18).

نکته دوم اینکه هرچند ممکن است چین در حال حاضر هویت خود را بیشتر با تکیه بر قدرت اقتصادی تعریف کرده باشد و میل آشکاری به برهم زدن نظم موجود نظام جهانی از خود نشان ندهد، لکن به باور واقع‌گرایان اگر این کشور همچنان به رشد و توسعه اقتصادی خود تداوم بخشد، آنگاه احتمالاً این قدرت فزاینده اقتصادی را به قدرت نظامی بیشتر و نفوذ منطقه‌ای ترجمه خواهد کرد (Walt, 2009: 112) و لاجرم ظهورش به‌عنوان نامزد کسب جایگاه هژمونی، صلح‌آمیز نخواهد بود. چه‌بسا بیش از سایر واقع‌گرایان، جان مرشایمر^۱ مبتنی بر نظریه‌اش در کتاب *تراژدی سیاست قدرت‌های بزرگ*^۲ (Mearsheimer, 2001) در این زمینه بحث کرده است.

مرشایمر معتقد است چین در صورت تداوم رشد اقتصادی، آنگاه خواهد کوشید با تکیه بر قدرت نظامی بر سراسر آسیا مسلط شود، همان‌گونه که آمریکا بر نیمکره غربی مسلط است. به باور وی چین تلاش دارد در جایگاه هژمونی آسیا قرار گیرد، زیرا نیک می‌داند بهترین راه برای بقا در نظام، قدرتمند شدن است. اما آمریکا بی‌شک این وضعیت را تحمل نخواهد کرد. آمریکا تمایلی ندارد چین به رقیب آن تبدیل شود، از این‌رو تمامی ظرفیتش را به‌کار خواهد بست تا رقیب شرقی را از نیل به این هدف بازدارد. در این میان علاوه بر ایالات متحده، ملاحظات همسایگان چین نیز مؤلفه بسیار حائز اهمیتی است و از این‌رو نباید از مقایسه وزن ژئوپلیتیک آن با دولت‌های همسطح خود در آسیا به‌ویژه ژاپن، هند و روسیه غفلت ورزید. چین به‌منظور تبدیل شدن به هژمون منطقه‌ای در آسیا در پی حداکثرسازی فاصله قدرت خود با رقبای همتراز است. اژدهای شرقی می‌خواهد اطمینان یابد قدرت‌ش به‌حدی است که هیچ رقیبی در آسیا یارای تهدید

1. John Mearsheimer

2. The Tragedy of Great Power Politics

آن را ندارد. از این رو تمایل دارد همسایگانش به خصوص ژاپن و روسیه از لحاظ نظامی ضعیف باشند و نتوانند در حوزه نفوذ چین عرض اندام کنند. به طور متقابل همسایگان چین نیز از روند قدرت گیری آن هراسان و با سلطه اش بر آسیا مخالفاند. ژاپن، هند و روسیه و حتی قدرت های کوچک تری مانند سنگاپور، کره جنوبی و ویتنام نگران برتری منطقه ای چین هستند و بنابراین احتمالاً به آمریکا در ایجاد یک کمر بند بازدارندگی و یک ائتلاف برای موازنه و مهار چین ملحق خواهند شد. در نتیجه به باور مرشایمر رقابت امنیتی و ژئوپلیتیک در آسیا به دلیل افزایش قدرت چین از بین نخواهد رفت (Mearsheimer, 2013: 89).

رقابت ژئوپلیتیک با ژاپن بیش تر بر دریای چین جنوبی متمرکز است. چین این منطقه را حیاط خلوت خود می داند و می خواهد همواره دست برتر را در معادلات آن داشته باشد. از این رو در خصوص ژاپن بر سر دو جزیره مورد اختلاف «سینکاکو یا دیائو»^۱ کوتاه نمی آید. دولت پکن همچنین از سال ۲۰۱۴ بدین سو به منظور تقویت ادعای سرزمینی خود در تقابل جدی با همسایگان اقدام به ایجاد جزایر مصنوعی در گروه جزایر اسپاراتلی^۲ کرده است و سال ۲۰۱۶ نیز رأی دیوان دائمی دآوری^۳ را - که این اقدامات را نقض حقوق بین الملل تشخیص داده بود - پذیرفت. چین در حال گسترش ظرفیت نیروی دریایی خود برای حضور بیشتر در نقاط دور دست است، زیرا خود را قدرتی با منافع جهانی می پندارد و معتقد است نیروهای نظامی اش باید قادر باشند از منافع شهروندان چینی در فراسوی مرزها حراست کنند (Mingst et al., 2018: 114-115).

رقابت ژئوپلیتیک با هند در پهنه آب های ایندوپاسیفیک (شامل آب های اقیانوس هند، اقیانوس آرام و دریاهای منطقه جنوب شرق آسیا) جریان دارد تا جایی که می توان پیوند علی مستقیمی میان رقابت دریایی این دو کشور با شکل گیری و تشدید موازنه قدرت در آسیا برقرار ساخت و ادعا کرد حضور دریایی چین در مناطق نفوذ هند موجب شده است دهلی نو از طریق افزایش توان داخلی و ارتقای مناسبات راهبردی با رقیبان پکن، به موازنه سازی علیه رقیب منطقه ای خود مبادرت ورزد. به طور کلی الگوی اصلی موازنه قدرت میان چین و هند بر خیزش چین برای اعمال سلطه بر آسیا و تلاش هند به منظور بازداشتن آن از نیل به منزلت هژمونیک و ایجاد فضای راهبردی برای خویش استوار است. از این رو دو رقیب تسلط بر گستره آبی ایندوپاسیفیک را برای رقابت حال و آینده خود بر سر کسب موقعیت برتر در آسیا ضروری قلمداد می کنند، به گونه ای که شاهدیم قدرت یابی دریایی چین و حضور آن در حیاط خلوت هند، این

1. Senkaku Islands or Diaoyu Islands

2. Spratly Island group

3. Permanent Court of Arbitration

کشور را به مشارکت جدی با رقیبان پکن در ترتیبات موازنه قوای آسیایی واداشته است (Chegnizadeh, 2025: 326-373).

روسیه نیز به دلیل وجود ۴۰۰۰ کیلومتر مرز و منطقه نفوذ مشترک با چین در آسیا ملاحظات ژئوپلیتیک دوگانه‌ای آمیخته از تهدید و فرصت با دولت پکن دارد که رهبران مسکو را طی سالیان اخیر به فکر بازتعریف هویت خود انداخته است. با این حال باید اذعان کرد تهدید فزاینده غرب سبب شده است هراس از ظهور و قدرت‌گیری چین در ذهن روس‌ها به محاق رود یا لااقل به تعویق افتد. در واکنش به این تهدیدات و با تمایل روسیه به تأکید بیشتر بر بُعد آسیایی هویت خود، مسکو و پکن پیوند سیاسی نزدیکی را برقرار ساخته‌اند که تبدیل آن به یک اتحاد راهبردی تمام‌عیار تا حدود زیادی به شدت فشارهای آمریکا و غرب بر این دو قدرت بزرگ بستگی دارد (Chegnizadeh, 2025: 403-406).

در قیاس وزن راهبردی و ژئوپلیتیک چین با رقیبان هم‌ترازش همچنین نباید از نقش سلاح هسته‌ای غافل ماند. هند و روسیه زرادخانه‌های هسته‌ای دارند و ژاپن نیز احتمالاً در صورت مواجهه با تهدید از سوی چین به سرعت هسته‌ای خواهد شد. با این حساب، اعمال فشار بر این دولت‌ها که کانون اصلی ائتلاف موازنه‌بخش و بازدارنده علیه پکن هستند، مادامی که از سلاح هسته‌ای برخوردار باشند، برای چین آسان نخواهد بود. در واقع می‌توان احتمال داد چینی‌ها از بیم آغاز جنگی که ممکن است به سطح هسته‌ای ارتقا یابد، رفتار محتاطانه‌ای را در قبال رقبای منطقه‌ای خود اتخاذ خواهد کرد. افزون بر این در صورت دستیابی ژاپن به سلاح هسته‌ای باید انتظار داشت روسیه و هند نیز به تقویت و نوسازی توان خود بپردازند و در این صورت ظرفیت بالقوه وقوع جنگ میان قدرت‌های بزرگ افزون خواهد شد. از همین رو است که مرشایمر قویاً اظهار می‌دارد ظهور چین نمی‌تواند به صورت مسالمت‌آمیز اتفاق افتد (Mearsheimer, 2013: 90).

در نتیجه، حتی اگر بر خلاف ایده نگارنده در پژوهش حاضر و هم‌راستا با واقع‌گرایان هژمونی را صرفاً معادل تک‌قطبیت و ابرقدرتی متکی بر منابع نظامی و اقتصادی قدرت بدانیم، باز هم به نظر می‌رسد چین برای هم‌ترازی با منابع قدرت آمریکا و حتی رقبای هم‌ترازش مسیر طولانی و ناهمواری را پیش رو دارد و هنوز توسعه متوازن و فراگیر آن با موانع فراوانی مواجه است. همچنین از آنجایی که تا تکمیل روند توسعه و قدرت‌گیری چین تا نیمه قرن بیست و یکم بی‌شک آمریکا و دیگر قدرت‌ها نیز درجا نخواهند زد و تلاش پیگیری را مصروف مهار رقیب شرقی خواهند کرد، از این‌رو فاصله نه‌چندان کوتاهی میان وضعیت کنونی چین با نقطه‌ای که بتواند به صورت قاطع چالشگر برتری آمریکا یا هژمون منطقه‌ای آسیا باشد، به چشم می‌خورد. با این حساب هرچند برخی تحلیلگران با اطمینان پیش‌بینی می‌کنند، چین بدون تردید در قرن کنونی در جایگاه آمریکا به عنوان ابرقدرت پیش‌تاز خواهد نشست و به طور متقابل برخی دیگر با تردید در

این ادعا قرن بیست و یکم را نیز کماکان قرن آمریکایی می‌داند، به نظر می‌رسد وقوع حوادث غیرمترقبه‌ای در عرصه جهانی همچون بحران کرونا یا جنگ اوکراین می‌تواند ناقض چنین پیش‌بینی‌هایی باشد و از این رو ما برای آینده روابط بین‌الملل با گستره‌ای از احتمالات و گزینه‌های بدیل غیرقطعی مواجه خواهیم بود (Nye, 2011: 177-186, 202). از این رو باید با ویلیام وولفورت (Wohlforth, 2006: 120-121) موافق باشیم که علی‌رغم اذعان به این واقعیت که «چین نامزد اصلی مورد توجه برای مُهر پایان زدن بر نظام تک‌قطبی است»، اظهار می‌دارد: «بر اساس هر سنجه‌ای که بسنجیم، چالش‌های سیاسی موجود در راه تبدیل شدن پکن به تک‌قطب نظام جهانی به مراتب اساسی‌تر از آن چیزی است که شاید جلوی تلاش‌های واشنگتن را برای حفظ جایگاه خودش بگیرد».

۵.۲. چین و تغییر نظم نظام بین‌الملل

پیشتر اشاره شد که مراد از نظم، الگوهای تعامل کنشگران و نهادها و قواعد و هنجارهای حاکم بر مناسبات ایشان است و کنشگر هژمون علاوه بر توانمندی‌های مادی بسیار باید قابلیت نظم‌سازی و ایجاد نهادها و قواعدی را داشته باشد که نظام بر اساس آن عمل می‌کند. چنانکه ایالات متحده پس از جنگ جهانی دوم معمار و ناظم نظم بین‌الملل لیبرال بود و نهادهای این نظم لیبرالی و قواعد و رژیم‌های تجارت آزاد مانند نظام مالی برتون وودز^۱، صندوق بین‌المللی پول^۲ یا بانک جهانی^۳ را پایه‌گذاری کرد. از این رو برای تحلیل منزلت‌جویی هژمونیک چین لازم است ظرفیت آن را در نظم‌سازی و ارائه الگوهای بدیل ارزیابی کرد.

طی سالیان اخیر به نظر می‌رسد چین در سایه توفیقات انکارناپذیرش در مسیر توسعه به یک بلوغ فکری نائل شده و به تدریج توانسته است الگوی حکمرانی متفاوت و بدیعی را مبتنی بر «ارزش‌های آسیایی»^۴ خلق و برای اقتباس به کشورهای جهان ارائه کند که با نام‌هایی همچون سرمایه‌داری دولتی^۵، سرمایه‌داری مدیریت‌شده^۶، سرمایه‌داری چینی^۷ و سرمایه‌داری کنفوسیوسی^۸ شناخته می‌شود. در این الگوی اقتصادی چینی که ترکیبی از سرمایه‌داری رو به رشد و کنترل سیاسی استالینیستی است، دولت نقش مدیریتی قاطعی ایفا می‌کند و با اتکا بر نیروی کار ارزان مداخله آشکاری در اتخاذ تصمیمات و سرمایه‌گذاری انبوه برای ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی

1. Bretton Woods

2. International Monetary Fund (IMF)

3. World Bank

4. Asian values

5. state capitalism

6. managed capitalism

7. Chinese capitalism

8. Confucian capitalism

دارد. مراد از ارزش‌های آسیایی که در مخالفت با ارزش‌های غربی لیبرال مانند آزادی، فردگرایی، دولت محدود، سرمایه‌داری رها و دموکراسی قرار می‌گیرد، آموزه‌های منبعث از تعالیم کنفوسیوس است که در جوامع شرق آسیا رواج دارد (Mansnach and Rafferty, 2008: 85-87).

امروزه صاحب‌نظران تقابل دو الگوی چینی و آمریکایی حکمرانی و توسعه را تحت عنوان تقابل «اجماع پکن»^۱ با «اجماع واشنگتن»^۲ تحلیل می‌کنند. منظور از اجماع واشنگتن پذیرش فراگیر نسخه آمریکایی توسعه و نوسازی لیبرال بود که از سوی این کشور و نهادهای بین‌المللی مورد حمایت آن از جمله صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی ترویج می‌شد. اما بروز بدبینی‌ها و انتقادات نسبت به اقتصاد نولیبرالی پس از بحران مالی ۲۰۰۸ تأثیر بسزایی بر برجسته‌تر شدن اجماع پکن به‌ویژه در چشم جوامع جهان جنوب گذاشته است، زیرا وضعیت در حال توسعه چین انطباق بیشتری با وضعیت آنها دارد. در نتیجه چین با استفاده از این فرصت تاریخی از طریق نهادهایمانند ایجاد صندوق جاده ابریشم، بانک سرمایه‌گذاری زیرساخت آسیایی یا ابتکار کمربند و جاده و نیز وابسته کردن کشورهای در حال توسعه به خود از رهگذر سرمایه‌گذاری و اعطای وام و کمک‌های مالی با بهره‌های پایین - آن هم بدون رویکرد تجویزی و اعمال فشارهای حقوق بشری و دموکراتیک به سبک دولت‌ها و نهادهای غربی - توانسته است اجماع واشنگتن و هژمونی نظم لیبرال را به چالش بکشد و الگوی چینی را که آمیخته‌ای از اقتصاد بازاری و دولت اقتدارگراست، به‌عنوان رقیب و بدیل آن عرضه کند (Shirkhani & Arghavani, 2016: 140-142; Tork & Ghorbani, 2019: 141, 156; Shafiee, 2022: 231).

البته علی‌رغم ورود چین به عرصه نظم‌آفرینی و نهادسازی، منتقدان ابهامات قابل تأملی را در خصوص امکان جهان‌گستر شدن الگوی چینی مطرح می‌کنند؛ اول، گفته می‌شود میان ماهیت نظام اقتصادی چین با نظام سیاسی آن تعارض بنیادینی وجود دارد، زیرا سرمایه‌داری دولتی ملغمه‌ای از اقتصاد بازار و حکمرانی تک‌حزبی کمونیستی است و گسترش آزادی اقتصادی دیر یا زود به فشار برای گسترش آزادی سیاسی می‌انجامد، از این‌رو مشخص نیست آیا چین می‌تواند اقتصادی بازاری را در درازمدت با فقدان لیبرالیسم سیاسی تداوم بخشد یا خیر؟ (Heywood, 2011: 89).

دوم، ماهیت اقتصاد چین همچنان مبهم است و در الگوی اجماع پکن مالکیت ویژگی نیمه‌دولتی و نیمه‌خصوصی دارد، بازارهای مالی نیمه‌بسته‌اند و چنانکه پیشتر اشاره شد، دولت با پشتیبانی از مؤسسات و شرکت‌های داخلی و دستکاری ارزش پول ملی و سایر ابزارهای تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای تراز تجاری را کنترل می‌کند. در نتیجه، عدم تعین و در حال گذار بودن سرمایه‌داری چینی انتقاداتی را از جمله اتهام نقض اصل تجارت منصفانه متوجه دولت پکن

1. Beijing consensus

2. Washington consensus

می‌سازد. سوم، برنامه‌های توسعه هنوز در نواحی مختلف قلمرو چین به صورت متوازن اجرا نشده است و از این رو بین بخش‌های مرکزی با حاشیه‌ای این کشور تفاوت‌های اقتصادی فاحشی به چشم می‌خورد (Arghevani & Pirankhoo, 2017: 83-86).

چهارم، رشد اقتصادی چین مبتنی بر تولید انبوه و صادرات کالاهای مونتاژی است، بنابراین هنوز توسعه فناوریانه را تجربه نکرده و در صنایع با فناوری بالا وابستگی بسیاری به جهان غرب دارد. همچنان نسبت شرکت‌های بزرگ جهان و ثروتمندترین افراد و نشان‌های معتبر تجاری به نفع آمریکا و اروپاست و چین در این میانه دست برتر را ندارد؛ رشد اقتصادی آن بیشتر کمی و صادرات محور است و قدرت ارزش ملی‌اش زیر سایه سنگین دلار قرار می‌گیرد و یوان تنها در معاملات چین با برخی کشورهای جنوب یا اعضای بریکس دارای اعتبار است. با این حساب چین در حال حاضر قابلیت وابسته‌سازی کشورهای دیگر به خود از حیث فناوریانه را ندارد و قادر نیست قواعد و رژیم‌هایش را به عنوان یک رهبر یا هژمون جهانی به نظام تحمیل کند و سایرین را به تبعیت از خود فراخواند (Abolfathi & Biglari, 2022: 7-9, 17, 23-29). و بالأخره پنجم، در خصوص امکان الگوبرداری سایر کشورها از چین تردیدهایی وجود دارد، زیرا برنامه‌های توسعه این کشور اغلب متکی بر جمعیت انبوه و نیروی کار ارزان، قلمرو جغرافیایی پهناور، منابع طبیعی، بازار مصرف گسترده و دولت اقتدارگراست، اما باید پرسید آیا جوامع در حال توسعه به‌ویژه در آفریقا و آمریکای لاتین که از حیث معیارهای مذکور به مراتب پایین‌تر از چین هستند، می‌توانند به توفیقات و دستاوردهای مشابه دست یابند؟ (Shirkhani & Arghavani, 2016: 146).

طرح چنین ابهاماتی سبب شده است علی‌رغم قابلیت‌های نظم‌سازی چین، برخی تحلیلگران بخت چندی برای الگوی چینی در هم‌آوردی با لیبرال سرمایه‌داری آمریکایی لااقل در آینده نزدیک قائل نباشند. چنانکه آیکنبری (Ikenberry, 2018: 23) اظهار می‌دارد: «ایدئولوژی کلان جایگزینی برای نظم بین‌الملل لیبرال وجود ندارد. چین و روسیه الگویی ندارند که در نظر مابقی جهان مطلوب باشد. اینها سرمایه‌داری‌های اقتدارگرا و چنین نوعی از دولت قابل ترجمه به مجموعه وسیعی از ایده‌های بدیل برای سازماندهی نظم جهانی نیست».

۳.۵. چین و تغییر ایده‌های نظام بین‌الملل

هنگام تشریح مفهوم هژمونی از منظر گرامشین دانستیم دولت هژمون علاوه بر توانمندی‌های مادی و نهادی باید ظرفیت ایده‌پردازی در مقیاس جهانی را نیز داشته باشد؛ یعنی متکی بر قدرت مولد یا گفتمانی‌اش بتواند ایده‌ها، انگاره‌ها، معانی و فهم‌های مشترک بین‌ذهنی را تولید و ترویج کند و از این رهگذر بر هویت‌ها، منافع، ترجیحات، رفتارها و کنش‌های کنشگران تأثیر بگذارد. ایدئولوژی جذاب و گفتمان مسلط هژمون است که بر اقداماتش در نظام بین‌الملل جامه

مشروعیت می‌پوشاند، به او امکان تفسیر و معنابخشی استعلایی به رویدادهای جهان را می‌بخشد و رضایت تابعان از نظم هژمونیک را تولید و بازتولید می‌کند. از این‌رو امروز دانشمندان و تحلیلگران روابط بین‌الملل از خود می‌پرسند آیا دولت چین بر فرض نیل به قدرت مادی آمریکا و حتی پیشی گرفتن از آن، از قدرت مولد کافی برای ارائه‌انگاره‌هایی جهان‌شمول و راهبردی فکری و ایدئولوژیک نظم نوین جهانی برخوردار است؟

به نظر می‌رسد طی سال‌های اخیر رهبران چین با درک این ضرورت، گام‌های بلندی در راستای تقویت ابعاد انگاره‌ای هژمونی برداشته‌اند. چنانکه در سال ۲۰۱۷ دولت پکن از برنامه خود برای افزایش چشمگیر قدرت نرم تا سال ۲۰۳۵ رونمایی و اعلام کرد: «نوسازی چین گزینه جدیدی را در اختیار دیگر کشورها و ملت‌هایی می‌گذارد که می‌خواهند با حفظ استقلال به توسعه‌شان سرعت بخشند و خرد و رویکردی چینی را برای حل مشکلات پیش روی بشر ارائه می‌کند» (Xuetong, 2018: 4). ایدئولوژی اژدهای شرق بر سه پایه استوار است که عبارت‌اند از: مارکسیسم دولتی، عمل‌گرایی اقتصادی و سنت‌گرایی چینی. البته میان این سه پایه هماهنگی کاملی وجود ندارد. برای مثال مارکسیسم به‌عنوان مرام مورد حمایت حکومت با تمایلات مردم سازگار نیست. پس از اصلاحات دنگ شیائوپینگ^۱ در سال ۱۹۷۸ عمل‌گرایی اقتصادی به مؤلفه مقبول حکومت و مردم عادی تبدیل شد و سنت‌گرایی نیز میان مردم عادی و روشنفکران و سیاسیون در حال شتاب گرفتن است. ارزش‌های سنتی چین ترکیبی از همه مکاتب فکری چین باستان از جمله کنفوسیوس‌سیسم هستند که از میان آنها می‌توان به خیرخواهی^۲، درستکاری^۳ و آداب^۴ اشاره کرد. برای نمونه ارزش خیرخواهی که ایده اصلی و هنجار اجتماعی کنفوسیوس‌سیسم است، رهبران دولت‌ها را به همدلی با مردمشان و مراقبت از آنها فرامی‌خواند و لذا می‌تواند در مدیریت روابط بین‌اقویا و ضعفا یا اغنیا و فقرا در بستر نظام جهانی کاربرد یابد و به کاهش مناقشات بین‌المللی یاری رساند، زیرا برابری بدون خیرخواهی، دولت‌های کوچک را در موقعیت نامطلوبی قرار می‌دهد. همچنین آداب، نیرویی به‌مراتب بازدارنده‌تر از قوانین دارد، چراکه بدون مجازات رفتار قانون‌شکنانه و به‌صورت پیشگیرانه از طریق قالب‌های اخلاقی، رفتار غیرمتمدنانه مردم را مهار می‌کند (Xuetong, 2018: 20).

اندیشمندان چینی ارزش‌های فرهنگ سنتی کشور خود را مبنای جذابیت فرهنگی آن در جهان معاصر می‌دانند و معتقدند این فرهنگ با اولویت بخشیدن به انسانیت و همسازی میان طبیعت و انسان می‌تواند رهیافت بدیلی برای پاسخ به مشکلات امروز بشریت باشد. از این‌رو

1. Deng Xiaoping

2. ren

3. yi

4. li

ایشان در تلاش‌اند تا متکی بر ایدئولوژی ملی و اصول برجسته فرهنگ باستانی‌شان هم از یک‌سو خطوط تمایز و افتراق میان خود و اندیشه‌های غربی را مشخص کنند و از دیگرسو طرح نوینی از نظم جهانی با هدف تثبیت و ارتقای جایگاه پکن دراندازند. چینی‌ها با تأکید بر خیزش صلح‌آمیز، فاصله‌گیری از مارکسیسم ارتدوکس و احیای ارزش‌های کنفوسیوسی، در پی ارائه روشی منحصربه‌فرد برای درک جهان، تحمیل قدرت گفتمانی خود، انتشار ایده‌هایی در خصوص نقش مشروع چین در نظام آینده و در یک کلام، بازسازی جهان از منظر چینی هستند. به بیان دیگر آنها از طریق سرمایه‌گذاری در حوزه فلسفه و علوم انسانی سودای افزایش قدرت مولد را دارند و می‌خواهند یک هویت جذاب از خویش به تصویر کشند و نشان دهند چین چگونه ملتی است و چه آرمانی برای نظام جهانی در سر دارد. بر اساس استثنائگرایی چینی که برآیند تاریخ و فرهنگ متمایز این کشور است، چین در نقش یک قدرت در حال ظهور می‌خواهد مسیری متفاوت با توسعه‌طلبی غربی ببیند و به‌جای یک هژمون امپریالیست و مستبد، بر اساس آموزه‌های کنفوسیوس یک هژمون خیرخواه^۱ باشد؛ همچنین بر خلاف لیبرالیسم به‌دنبال همگن‌سازی جهان نیست بلکه از همزیستی جوامع متکثر دم می‌زند (Jafari & Janbaz, 2016: 7-20; Vakili et al., 2021: 127).

می‌توان گفت ترفیع جایگاه چین در عرصه سیاست جهانی به‌تبع خود به افزایش اعتمادبه‌نفس اندیشمندان چینی منجر شده است تا جسورانه و در قالب یک گفتمان ضدهژمونیک، از روش چینی اندیشیدن درباره روابط بین‌الملل حمایت کنند و ایده‌های سنتی چین را جهت پردازش نظریات بومی به‌کار گیرند که از جمله ثمرات این تلاش‌ها تولید نظریاتی مانند واقع‌گرایی اخلاقی^۲، تیانشیا^۳ و همزیستی^۴ است. برای مثال تیانشیا به معنای «همه زیر آسمان»^۵ که از مهم‌ترین مفاهیم در اندیشه سیاسی چین به‌شمار می‌آید، می‌تواند چارچوب مناسبی برای درک چین از جایگاه خود و حکمرانی مناسب در جهان باشد. نظریه تیانشیا بر پایه یک نهاد جهانی یا نظامی جهان‌شمول برای عالم استوار است، زیرا بر طبق منطق کنفوسیوسی، واحدهای کوچک‌تر ذیل واحدهای بزرگ‌تر قرار می‌گیرند؛ درست مانند الگوی خانواده و پدرسالاری. در نتیجه تیانشیا قصد دارد جهان را به شیوه‌ای سلسله‌مراتبی و پدرا نه (جهان به‌مثابه یک خانواده)^۶ که نظم و ثبات را تضمین می‌کند بازسازی کند (Vakili et al., 2021: 20, 24-26; Ling, 2016: 25).

1. benevolent hegemon

2. moral realism

3. Tianxia

4. coexistence

5. All-under-Heaven

6. world-as-one-family

با این حال دولت پکن علی‌رغم سرمایه‌گذاری چشمگیر برای ارتقای قدرت مولد یا قدرت نرم خود همچنان با چالش‌هایی جدی مواجه است؛ اولاً با وجود افزایش میزان صدور کالاها و خدمات فرهنگی چین به‌ویژه رسانه‌های دیداری و شنیداری، هنرهای تجسمی، کتاب و محصولات چاپی در سراسر جهان، باز هم آمارها نشان می‌دهد تراز واردات و صادرات در این زمینه منفی است و این کشور در تجارت تولیدات فرهنگی، عدم توازن و کسری چشم‌گیری دارد. در عرصه آموزشی و دانشگاهی نیز طی سالیان گذشته اقدامات فراوانی برای جذب دانشجوی خارجی و توسعه دانشگاه‌ها صورت گرفته است و هم‌اینک چین چهارمین مقصد بزرگ دانشجویان بین‌المللی محسوب می‌شود، لکن همچنان حضور دانشجویان چینی در خارج بسیار بیش از دانشجویان خارجی در چین است و آمارها از یک توزیع نابرابر خبر می‌دهد. در حوزه تحقیق و توسعه نیز هنوز فاصله چین با کشورهای غربی شایان توجه است (Jafari & Janbaz, 2016: 127-129).

ثانیاً از یک سو منابع قدرت نرم چین در حوزه فرهنگ (سنت‌های چینی و کنفوسیوس‌سیسم)، اقتصاد (الگوی توسعه چین) و سیاست (حسن همجواری و اصل برابری و سود متقابل) بیشتر برای کشورهای در حال توسعه به‌ویژه در آفریقا و آمریکای لاتین پرجاذبه است، اما هنوز قابلیت عرضه در گستره‌ای جهانی ندارد. از سوی دیگر سیاست‌های سخت‌گیرانه دولت پکن در زمینه آزادی‌های فردی و سیاسی، حقوق اقلیت‌ها و مخالفان، برخورد با مطبوعات و عدم شفافیت در اجرای کرونا از جذابیت تصویر چین می‌کاهد. در نتیجه شواهد و قرائن موجود نشان می‌دهد چین راهی طولانی برای ارائه یک الگوی هنجاری جهانشمول پیش‌رو دارد، در عرصه قدرت نرم از ایالات متحده بسیار عقب‌تر است و همچنان نتوانسته برای ارزش‌های نظام سیاسی خود در جهان معاصر بازاریابی مؤثری انجام دهد (Mahmoodikia, 2021: 85-88).

ثالثاً نظریه‌هایی مانند تیانشیا که اخیراً توسط دانشمندان چینی پردازش شده‌اند، تازه در مراحل ابتدایی و جنینی هستند و هنوز به‌عنوان نظریات رسمی جاافتاده از سوی مراجع دانش روابط بین‌الملل مقبولیت نیافته‌اند. این نظریه‌ها همچنین فاقد تجربه لازم برای تحلیل و تفسیر حوادث سیاست جهانی هستند و تاکنون انباشت کافی از آنها در مکتوبات علمی صورت نگرفته است؛ از این‌رو فاصله زیادی تا تبدیل شدن به یک مکتب جامع و تمام‌عیار مانند واقع‌گرایی، لیبرالیسم، سازه‌نگاری یا مکتب انگلیسی دارند.

با این حساب بررسی قدرت مولد و ظرفیت ایده‌پردازی چین نیز نشان می‌دهد این پروژه ناتمام همچنان در میانه راه است و اینکه آیا می‌تواند در کنار توانمندی‌های مادی، مجموعه‌ای جذاب از ایده‌ها، ارزش‌ها و هنجارها را نیز برای متابعت در اختیار جوامع مختلف قرار دهد، اما و اگرهای فراوانی دارد.

۶. نتیجه

از برابند مباحث مقاله این نتیجه حاصل شد که نظم نوظهور جهانی حاصل چیزی فراتر از صرف تغییر در توزیع توانمندی‌های مادی است و به سطوح نهادی و هنجاری نیز تسری می‌یابد. با این حساب شانس چین در نیل به جایگاه هژمونی را باید علاوه بر قدرت سخت آن، ناظر بر ظرفیتش برای ایجاد نهادها و نیز ارائه ایده‌ها و الگوهای بدیل سنجید. از حیث توانمندی‌های مادی، چین مشغول موازنه‌سازی در برابر آمریکا اعم از موازنه سخت داخلی و خارجی و نرم است، اما همچنان فاصله زیادی تا نقطه هم‌وردی دارد و بی‌شک طی این مدت نیز آمریکا درجا نخواهد زد.

از حیث نهادسازی و هنجارسازی نیز چین اقدامات بسیاری را برای ایجاد نهادهای بدیل و ارائه الگوی منحصربه‌فرد بر مبنای ارزش‌های آسیایی انجام داده و امروز تقابل اجماع واشنگتن و اجماع پکن تقابل جدی و سرنوشت‌سازی است. لکن الگوی توسعه و حکمرانی چینی هم هنوز به تکامل نرسیده و ابهامات و تناقضاتی دارد و قادر به وابسته‌سازی کشورها به خود و تحمیل قواعد و رژیم‌هایش نیست. مآلاً یافته‌های تحقیق نشان داد چین در هیچ‌یک از مؤلفه‌های سه‌گانه هژمونی یعنی قدرت مادی، نهاد و ایده، چه در سطح جهانی و چه حتی در سطح منطقه‌ای در وضعیت نیل به جایگاه هژمونی نیست و از این‌رو علی‌رغم رقابت‌های جدی با ایالات متحده بر سر تصاحب سهم بیشتری از توزیع قدرت جهانی، در کوتاه‌مدت و شاید در میان‌مدت همچنان در مقام یک قدرت بزرگ باقی خواهد ماند.

تعارض منافع

نویسنده اعلام می‌کند که تعارض منافع وجود ندارد؛ و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، انتشار و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوزنه یا پژوهش‌شونده، سوءرفتار و غیره می‌شوند، به‌طور کامل رعایت کرده است.

سپاسگزاری

از دانشگاه تهران و فصلنامه سیاست دانشگاه تهران بابت همکاری و همفکری ایشان سپاسگزارم.

References

- Abolfathi, M., & Biglari, J. (2022). Explaining China's Challenges in Becoming a Hegemony from the Perspective of International Political Economy. *International Relations Researches*, 12 (4), 7-37, <DOI:10.22034/irr.2022.352337.2232. [In Persian]

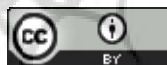
- Arghevani, F., & Pirankhoo, S. (2017). China and Action as an Emerging Power: Identity Challenges. *World Politics*, 6 (3), 65-102, <DOI: 10.22124/wp.2017.2661>. [In Persian]
- Asgarkhani, A. (2004). *International Regimes*, Tehran: Tehran International Studies and Research Institute. [In Persian]
- Blanton, S. L., & William Kegley, C. (2016). *World Politics: Trend and Transformation*. Boston: Cengage Learning.
- Chegnizadeh, G. (2025). *Studies on China's Rise to Power*. Tehran: Institute for Political and International Studies. [In Persian]
- Dehghani Firoozabadi, S. J. (2015). *Principles and Fundamentals of International Relations*. Tehran: Samt. [In Persian]
- Delavar, H., Eslami, M., & Mousavi Shafaei, S. M. (2022). Chinese Soft Balancing and Economic Participation in the BRICS. *Iranian Research letter of International Politics*, 11 (1), 143-167, <DOI: 10.22067/irlip.2022.21345.0>. [In Persian]
- Devetak, R. (2012). an introduction to International Relations: the Origins and Changing Agendas of a Discipline, in Richard Devetak and others, eds., *an introduction to international relations*. Cambridge University Press.
- Dunne, T. (2014). Liberalism, in John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens, eds., *the Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press.
- Griffiths, M., Roach, S. C., & Solomon, S. (2009). *Fifty Key Thinkers in International Relations*. London and New York: Routledge.
- Heywood, A. (2011). *Global Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ikenberry, G.J. (2018). The End of Liberal International Order. *International Affairs*, 94 (1), 7-23, <DOI: 10.1093/ia/iix241>.
- Jackson, R., & Sørensen, G. (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford University Press.
- Jafari, A., & Janbaz, D. (2016). Soft Power and Position of China in Global Politics. *World Politics*, 4 (4), 164-129. [In Persian]
- Ling, L.H.M. (2016). What's in a Name? A Critical Interrogation of the Chinese School of IR, in Yongjin Zhang and Teng-chi Chang, eds., *constructing a Chinese School of International Relations; Ongoing debates and sociological realities*. London and New York: Routledge.
- Mahmoodikia, M. (2021). The Post-Corona World; China-Centered or America-Centric Continuity in International Relations. *Political and International Researches Quarterly*, 48 (13), 71-91. <DOI: 10.30495/pir.2021.686947>. [In Persian]
- Mansbach, Richard and Rafferty, Kirsten. (2008). *Introduction to Global Politics*. New York: Routledge.
- Mearsheimer, J. (2001). *the Tragedy of Great Power Politics*. USA: Norton & Company.

- Mearsheimer, J. (2013). Structural Realism, in Tim Dunne, Milja Kurki and Steve Smith. eds., *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press.
- Mingst, K., Mckibben, H. E., & Arreguín-Toft, I. M. (2018). *Essentials of International Relations*. New York: W.W. Norton and Company.
- Nye, J. (2011). *The Future of Power*. New York: Public Affairs.
- Pevehouse, Jon C. W. & Goldstein, J. S. (2017) *International Relations*. Boston: Pearson.
- Rasooli, E. (2022). Types of Balancing Strategies in the Unipolar Order. *Political Quarterly*, 52 (2), pp. 425-451, <DOI: 10.22059/jpq.2023.346486.1007981. [In Persian]
- Rupert, M. (2009). Antonio Gramsci, in Jenny Edkins and Nick Vaughan Williams. eds., *Critical Theorists and International Relations*. London and New York: Routledge.
- Saeidi, R. (2020). De-westernizing of International Relations and its Consequences for Regional Studies, *Bi-quarterly Journal of Political Knowledge*, 16 (1), 191-218, <DOI:10.30497/pk.2020.2685. [In Persian]
- Sanjabi, A. (2011). *Methodology in Political Science and International Relations*. Tehran: Ghoomes. [In Persian]
- Shafiee, N. (2020). From Thucydides Trap to the Concert System, an Analysis of the Future of US-China Relations. *International Relations Researches*, 9 (4), 47-79, <DOI: 10.22034/irr.2020.107001. [in Persian]
- Shafiee, N. (2022). Debt Trap Diplomacy and China's Ambition for Hegemony. *Iranian Research letter of International Politics*, 11 (1), 219-245, <DOI: 10.22067/irlip.2022.21450.0. [In Persian]
- Shariatinia, M., & Masoudi, H. (2019). China and International Orders, *World Politics*, 8 (3), 7-32, <DOI: 10.22124/wp.2020.15062. 2358. [In Persian]
- Shirkhani, M., & Arghavani Pirsalami, F. (2016). Beijing Consensus: New Model of Development in Globalized Age. *Political Quarterly*, 46 (1), 129-149, <DOI: 10.22059/jpq.2016.57325. [In Persian]
- Simbar, R., & Rezapour, D. (2020). The Islamic Republic of Iran's Strategy in the Multipolar International System: Case Study of BRICS Group. *Pažuhešnâme-ye Enghelâbe Eslâmi*, 10 (34), 1-14, <DOI: 10.22084/rjir.2020.16627.2443. [In Persian]
- Simbar, R. (2023). Analysis of Resistance Functions in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran. *Bi-quarterly Journal of Political Knowledge*, 19 (2), 89-106, <DOI: 10.30497/pkn.2023.240466.2812. [In Persian]
- Torki, H., & Ghorbani Sheikh Nashin, A. (2019). The Challenge of Neoliberal Order and Beijing's Consensus Approach with a Focus on Economic Power. *Foreign Relations*, 11 (3), 133-160. [In Persian]

- Vakili, Behnam, Ghorbani Sheikh Neshin, Arsalan and Mirtorabi, Saeed. (2021). Chinese View of International Relations Knowledge: A Framework for Changing the World Order, *International Relations Researches*, 11 (3), 7-30. <DOI: 10.22034/irr.2021.144714. [In Persian]
- Walt, S. (2009). Alliances in a Unipolar World. *World Politics*, 61 (1), 86-120.
- Wohlforth, W. C. (2006). The Stability of a Unipolar World, in Richard little and Michael Smith. eds., *Perspectives on World Politics*. London and New York: Routledge.
- Woods, N. (2014). International Political Economy in an Age of Globalization, in John Baylis, Steve Smith and Patricia Owens. eds., *the Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford University Press.
- Xuetong, Y. (2018). Chinese Values vs. Liberalism: What Ideology Will Shape the International Normative Order. *the Chinese Journal of International Politics*, 11 (1), 1-22, <DOI: 10.1093/cjip/poy001.

COPYRIGHTS

©2023 by the University of Tehran. Published by the University of Tehran Press. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی